

■ ЯК ЦЕ БУЛО

Людина, яка добилася статусу чорнобильської території для рівненського Полісся

Менталітет наших людей не готовий був тоді до такої аварії, не готовий і тепер – переконаний ліквідатор аварії на ЧАЕС, лікар-радіолог на той час Олександр КОМОВ.

шість районів нашої області визнали радіаційно забрудненими. Наприкінці того ж року, 24 і 25 грудня, спочатку в Рокитне, а потім у Дубровицю приїхала урядова комісія, яка повідомила місцевому населенню про постанову і про

Він – один з найавторитетніших лікарів-радіологів України того часу. Тридцять років тому працював у Рівненській обласній санітарно-епідеміологічній станції (СЕС), в одній з найпотужніших радіологічних лабораторій України. Не дивно, що працівників цієї установи відправили на боротьбу з наслідками чорнобильської катастрофи одними з перших. Був серед них і Олександр Комов. Ось як він згадує той час:

– Я тоді працював керівником радіологічної групи обласної санітаційної станції. 26 квітня 1986 року ніхто не знав, що трапилась аварія. Офіційно перша інформація прозвучала у програмі «Время» 30 квітня о 21:00. Про масштаби ніхто не говорив. Але ще 28 квітня до головного лікаря обласної санітаційної станції прийшли люди і сказали, що потрібно заміряти гамма-фон, не пояснюючи причин.

– Які люди?

– Ті, які все знали тоді і знають зараз. Перший замір ми зробили 28 квітня. У дворі СЕС о 10-ій ранку було 14-15 мкР/год, а вже після 23-ї години він досяг показників 170–180 мкР/год. Наступного дня на виїзді з Рівного на Львонокомбінатівській ми зафіксували 155 мкР/год, перед Сарнами в селі Немовичі – 1700 мкР/год, у Клесові – 2700 мкР/год, а в Томашгороді – 3100 мкР/год. Радіологічна група обласної санітаційної станції організувала виміри гамма-фону в області на двох маршрутах: Рівне-Сарни-Рокитне і Рівне-Сарни-Кузнецовськ. Охопити більше північних районів ми не могли, бо тоді у нас працювало лише п'ять чоловік.

– А коли потрапили в Чорнобиль?

– Я поїхав у Чорнобильську зону в третю зміну – це було з 28 серпня до 25 вересня 1986 року. Нас направили в районний центр Поліське Київської області.

– Що ви там побачили?

– Це було звичайне невелике місто. Рівень гамма-фону там в день нашого приїзду становив 200 мкР/год, а до аварії, можливо, 8–10 мкР/год. Люди там жили своїм життям. Тільки через 13 років, тобто у 1999-му, Поліське відселили повністю. Коли ми приїхали, то в місті знімали і вивозили ґрунт.

якщо фон був 200, то після вивезення міг бути 150. Не впевнений, що це потрібно було робити. Зняття ґрунту в тому місці, де живуть люди, – захід неефективний. Піднімається кураєва, і люди можуть, вдихаючи її, отримати додатково більшу дозу.

– У чому полягала ваша робота в Поліському?

– При мені повністю відселили 8–10 сіл. Наше завдання було поррахувати дози радіації в тому чи іншому селі, потім ми повідомляли про це в райвиконком, де засідала комісія. Якщо доза наближалася до 5 бер, наступного дня в село приїжджали солдати, виселяли людей, а територію населеного пункту огорожували колючим дротом.

– А як ви захищали своє здоров'я?

– У нас не було спецодягу. Ми бачили, що деякі військові ходили з індивідуальними дозиметрами, та нам їх ніхто не видавав, як і будь-яких інших засобів захисту. Іноді ми одягали ношені куртки колег. Наші працівники, які були направлені у першу зміну, отримували талони на харчування. Коли приїхали ми, цього вже не було. Харчувались у звичайній ідальні, купували продукти в магазині і самі готували.

Там ми побачили відселені села з полишеними тваринами, птахами. Наслідки впливу радіації на здоров'я людини до кінця не вивчені й досі. І при такому ставленні влади, думаю, їх ніхто не вивчатиме.

– Олександр Дмитровичу, кажуть, що північні райони області саме вам завдячують тим, що їхні території визнали постраждалими внаслідок аварії на ЧАЕС?

– Мені з 1986 по 1989 рік довелося добиватися, щоб мочно-владці визнали ці райони радіоактивно забрудненими. Восени 1986-го головною організацією був Держкомгідромет СРСР. Тоді були визначені радіоактивно забруднені зони, в основу яких брали не рівень доз, які отримує населення, а щільність забруднення ґрунтів. Тобто радіоактивно забрудненою визнавали територію, де було 15 Кі/км². На Рівненщині таких показників не було. Наприклад, у Дубровицькому районі було

від 4 до 8 Кі/км². Але фізико-хімічні властивості ґрунтів Полісся такі, що відбувається великий коефіцієнт переходу цезію (до 40%) з ґрунтів у рослини, а далі, наприклад, – у молоко корів, а звідти – до людини. З часом ми довели, що при щільності 2 Кі/км², вміст цезію в молоці був у 10–20 разів вищий від норми. 1987 року я був на курсах у Києві, зайшов у Міністерство охорони здоров'я і кажу, що наші діти п'ють молоко, в якому радіація вдвічі перевищує встановлені нормативи. А вони мені: «Знайдіть місце, де є 15 Кі/км², тоді надішлем комісію».

– Але ви на цьому не зупинились?

– Справа в тому, що тільки я почав вивчати радіацію в 1977 року, мені до рук потрапила цікава книга. З неї дізнався, що інститут біофізики в Москві, а потім і науково-дослідний інститут імені Марзеева в Києві займалися дослідженням радіоактивності навколишнього середовища по всьому Радянському Союзу за рахунок випробувань ядерної зброї. Так ось, ще тоді з усіх регіонів було виділено українське Полісся.

Книга «Глобальні випадіння» вийшла 1974 року. У ній, зокрема, говориться, що в період випробування ядерної зброї в атмосфері накопичилась велика кількість цезію, стронцію, який через атмосферу осів, зокрема, і на Рівненщині. У книзі опублікована карта, де є Дубровиця і Володимирець. Саме матеріали цієї книги допомогли мені довести всім, що у нас дуже високий коефіцієнт забруднення і що для нашого краю щільність забруднення ґрунтів – не критерій.

Проведені дослідження молока приватного сектора (понад три тисячі), вказували на вкрай тяжке становище. Паралельно ми проводили дослідження з НДІ ім. Марзеева та Наукового центру радіаційної медицини. А остаточною аргументом послужили проби 7 тонн молока, які відібрали в північних районах області. Бо молоко у поліщуків входить в етнічний раціон харчування. До того вони мали по дві-три корови на господарство.

Зрештою вдалося довести, що у нас дуже високий коефіцієнт забруднення. Та тільки у 1989 році

те, що шість районів визнано забрудненими, а з 1 листопада кожному жителеві цих районів щомісячно почали виплачувати по 15 карбованців грошової компенсації. Це була для мене перемога.

– Минуло вже 30 років, а ви настільки гарно все пам'ятаєте, оперуєте реальними цифрами.

– Місяць тому я почав писати спогади про той час. Із травня 1986 року ми передавали на Київ двічі на день по ВЧ-зв'язку оперативну інформацію. Я чи хтось із колег, коли готували інформацію, повинні були робити це у двох екземплярах. Віддавали їх «на гору» разом із чернеткою, без якої дані не приймали. Коли інформацію друкував я, то ставив не два листки, а чотири, щоб було два зайві: один для себе, а один – для мого безпосереднього керівника.

У 1991 році я перейшов працювати в «чорнобильський» диспансер. Потім з 1993 по 2001 рік працював у Міжнародній Федерації Червоного Хреста і Червоного Півмісяця медичним координатором з питань надання гуманітарної допомоги та реабілітації на три республіки колишнього СРСР: Україну, Росію та Білорусь. Коли повернувся працювати в СЕС, то, на жаль, багато інформації з того часу не знайшов – десь зникла. А свої спогади пишу з особистого архіву, який у мене залишився.

– А в той час можна було говорити про реальну ситуацію?

– У травні 1990 року гриф «секретно» з теми зняли. Я про все розповів у інтерв'ю на обласному радіо. Приблизно так, як розповідаю зараз. І наступного дня мене викликали в обласне управління охорони здоров'я. Мене допитували, хотіли брати пояснення про те, як я працював і що мені довелося пройти, доводячи дійсний стан радіаційного забруднення шести поліських районів Рівненщини. Ім'я людини, яка вимагала з мене пояснювальну записку, не називаю. Він ще живий. Я тоді відповів йому, що секретів держави і батьківщини я не продаю, а навпаки, захищав. Що було, те було. Тому не буду писати пояснення. Після цього мене залишили в спокої.

Ніла ВОВЧИК